

УДК 336.078.3:658.012.7

І. Гулай

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розглянуто організацію, методи, форми та техніку контролю на підприємстві. Показано необхідність удосконалення системи фінансового контролю підприємства для раціонального використання контрольованих підприємством ресурсів. Як один із варіантів підвищення ефективності роботи системи фінансового контролю запропоновано використання “Положення про внутрішній фінансовий контроль”.

Ключові слова: підприємство, система фінансового контролю, внутрішній фінансовий контроль.

У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності будь-яке підприємство потребує здійснення контролю. Практично на кожному підприємстві функціонує своя система контролю, проте далеко не завжди вона відповідає сучасним вимогам підприємництва. Будь-яка система контролю містить у собі елементи. Одним із таких елементів у процесі здійснення загальногосподарського контролю є система фінансового контролю. Недосконале функціонування цієї системи контролю обходиться підприємству дуже дорого. Саме тому удосконалення системи фінансового контролю підприємства є першочерговим завданням його керівництва. Організація, методи, форми та техніка контролю на підприємстві повинні безперервно розвиватись й удосконалюватись для того, щоб відповідати господарським умовам, що змінюються та мінімізувати помилки підприємницької діяльності. С. Елецких зазначає, що напрямок розвитку та удосконалення системи внутрішнього фінансового контролю необхідно погоджувати з цілями і місією підприємства [1].

В процесі роботи проведено аналіз останніх напрацювань і публікацій провідних вітчизняних та зарубіжних вчених у рамках досліджуваної проблеми, зокрема С. Лапіцька, В. Коюда, С. Єлецких та інших. Науковці в своїх працях констатують високу важливість внутрішнього контролю як такого та наголошують на проблемі удосконалення внутрішнього фінансового контролю як на державному рівні, так і на рівні окремого підприємства.

Метою статті є дослідження сучасного стану системи внутрішнього фінансового контролю на промисловому підприємстві та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо її вдосконалення.

Завдання дослідження полягає в окресленні основних пунктів “Положення про внутрішній фінансовий контроль” та доведенні необхідності існування цього положення на підприємстві у процесі удосконалення системи внутрішнього фінансового контролю.

Організація багатопланового, послідовного та кваліфікованого внутрішнього фінансового контролю є пріоритетним елементом ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства. Необхідність розгляду цього питання продиктована такими обставинами, як відсутність окремого структурного підрозділу внутрішнього фінансового контролю на більшості підприємствах України та низька

ефективність наявної системи внутрішнього фінансового контролю, яка пов'язана з відсутністю нормативного забезпечення її організації.

Вивчивши зарубіжний досвід стосовно питання удосконалення системи внутрішнього фінансового контролю візьмомо на озброєння концепцію COSO (Комітет організацій-спонсорів Комісії Тредвея) [2]. У 90-х рр. XX ст. організація COSO випустила документ "Концептуальні основи внутрішнього контролю", який мав на меті допомогти підприємствам та організаціям у проведенні оцінки і вдосконаленні їх систем внутрішнього контролю. Тисячі компаній за кордоном використовують цю концепцію для розробки облікової політики, правил та процедур, щоб підвищити якість внутрішнього контролю на шляху досягнення компанією своїх цілей. Система внутрішнього контролю, за концепцією COSO, складається з п'яти взаємозалежних елементів – це: контрольне середовище, яке є основою для всіх інших елементів внутрішнього контролю; процедури та засоби контролю; інформаційні системи та комунікації; оцінка ризиків; моніторинг. Лейтмотивом цієї концепції є визнання системи внутрішнього контролю як основної рушійної сили, яка здатна постійно реагувати на зміни навколишнього середовища та запобігати бізнес-ризикам підприємства, оскільки зовнішній контроль не може гарантувати зниження впливів ризику на підприємство в умовах сучасної мінливої економіки.

Внутрішній контроль має подвійну роль у процесі управління організацією. З одного боку стадії внутрішнього контролю чергуються з іншими в процесі управління організацією, тому можна говорити про присутність (проникнення) елементу контролю на кожній із стадій. З іншого боку, завдяки контролю забезпечується оптимальний хід процесу управління на кожній стадії, і тому стадію контролю стосовно інших можна розглядати як елемент, що упорядковує весь процес. Відповідно до життєвого циклу компанії у більшості випадків відбувається поступове вдосконалення системи фінансового контролю підприємства, оскільки з часом підприємство накопичує матеріальні і людські ресурси та напрацьовує методи їх ефективного використання.

Основна відповідальність за організацію та проведення внутрішнього фінансового контролю покладається на керівника підприємства. Система внутрішнього фінансового контролю повинна бути побудована так, щоб вона відповідала розмірам та специфіці діяльності підприємства, функціонувала безперервно і ефективно. Внутрішній фінансовий контроль повинен бути вбудований у загальну систему управління підприємством. Дж. Ван Хорн наголошує на тому, що організація ефективної системи внутрішнього контролю на підприємстві забезпечує своєчасне надання керівництву підприємства надійної інформації для прийняття управлінських рішень та ефективного використання фінансових та матеріальних ресурсів підприємства [3].

Основними цілями внутрішнього фінансового контролю є:

- оцінка поточного фінансового стану підприємства;
- забезпечення ефективного використання активів контрольованих підприємством;
- виявлення факторів, які сприяють неефективному використанню активів підприємства;
- усунення недоліків або коригування діяльності суб'єкта господарювання.

Розглянемо систему внутрішнього фінансового контролю з точки зору системного аналізу (рис. 1).

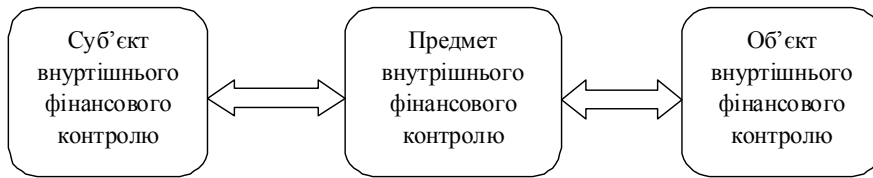

Рис. 1. Система внутрішнього фінансового контролю

За модель системи контролю було взято систему управління зі зворотнім зв'язком представлену у праці І. Мазур, В. Шапіро, Н. Ольдерогге [4]. Отже, ця система містить такі елементи: суб'єкт фінансового внутрішнього контролю, об'єкт внутрішнього фінансового контролю і предмет внутрішнього фінансового контролю, завдяки якому здійснюється вплив суб'єкта на об'єкт та процес взаємодії всіх елементів системи. Процес взаємодії суб'єкта і об'єкта контролю полягає у нормативно закріпленому виконанні обов'язків суб'єктів внутрішнього фінансового контролю по його здійсненню і організації.

Детальніше предмет внутрішнього фінансового контролю можемо представити як отримані в ході фінансового контролю цифри і факти, саме їх аналіз є основою для зміни концепції фінансової політики підприємства, для розробки нових прогнозів, планів, перегрупування фінансових ресурсів тощо. А новостворені плани, форми і методи реалізації фінансових відносин знову потребують контролю.

Об'єкт фінансового контролю містить у собі такі елементи, як активи і зобов'язання підприємства, центри фінансової відповідальності підприємства та види фінансово-господарської діяльності підприємства.

В своїй роботі С. Лапіцька окреслює, що до переліку суб'єктів внутрішнього фінансового контролю відносимо управлінський персонал і спеціалістів підприємства, до функцій яких належить фінансовий контроль та спеціальні внутрішні контролюючі служби, створені на підприємстві з метою проведення того чи іншого виду контролю [5].

Помилкова інформація може виникнути на будь-якому етапі контролю. Висока ступінь достовірності забезпечується використанням різноманітних контрольних операцій на всіх стадіях процесу перетворення інформації, починаючи з моменту появи вихідних даних і закінчуючи отриманням результатів обробки інформації. При організації внутрішнього фінансового контролю необхідно враховувати, що суб'єктами цього контролю є люди і предметом контрольної діяльності теж є діяльність людей. Для запобігання зловживань і для підвищення ефективності внутрішнього фінансового контролю доцільно періодично перерозподіляти обов'язки працівників, які мають необхідну кваліфікацію і допуск до відповідних даних. Для внутрішнього фінансового контролю характерний такий елемент, як самоконтроль. Самоконтроль це контроль як за власною діяльністю, так і за тими об'єктами і суб'єктами, з якими працівник здійснює безпосередній виробничий контакт.

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві починається із затвердження наказу про облікову політику. Цей наказ видається відповідно до вимог Закону "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" № 996-XIV від 16.07.1999 р., затверджених МФУ положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інструкцій та інших нормативних актів, які регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності, а також з метою дотримання підприємством єдиної методики відображення господарських операцій і забезпечення своєчасного та повного

надання достовірної інформації користувачам фінансової звітності [6]. На деяких підприємствах разом із таким наказом видають і положення про облікову політику підприємства.

Проте потрібно зазначити, що бухгалтерський облік на підприємстві на сьогодні не може задовольнити всіх інформаційних вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів, а отже, і наказ про облікову політику не може забезпечити достатню організацію внутрішнього фінансового контролю на підприємстві. Максимально відповідати вимогам користувачів покликаний управлінський облік, який на сьогодні отримав широке практичне значення в Україні.

Якщо визначення контролю представити як спосіб зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності, то її реалізація буде здійснюватись шляхом видання різних нормативних актів: положень, інструкцій, наказів тощо. Нормативне забезпечення організації системи внутрішнього фінансового контролю необхідне на кожному підприємстві. Одним із шляхів здійснення цього є розробка “Положення про внутрішній фінансовий контроль”. У цьому положенні визначаються основні поняття і елементи системи внутрішнього фінансового контролю на підприємствах України; цілі внутрішнього фінансового контролю; суб’єкти та об’єкти здійснення внутрішнього фінансового контролю; його види форми і методи; права, обов’язки і відповідальність посадових осіб; періодичність та порядок проведення процедур внутрішнього фінансового контролю.

“Положення про внутрішній фінансовий контроль” обов’язково має бути погоджено з власником підприємства та затверджено керівником підприємства. В цьому положенні будуть визначені основні поняття та елементи системи внутрішнього фінансового контролю, зокрема:

1. Загальні положення, де подається визначення системи внутрішнього фінансового контролю як сукупності суб’єктів, об’єктів, видів форм і методів здійснення внутрішнього фінансового контролю на підприємстві.

2. Цілі та завдання внутрішнього фінансового контролю підприємства.

3. Організація внутрішнього фінансового контролю на підприємстві: суб’єкт, об’єкт та методи проведення внутрішнього фінансового контролю.

4. Порядок та періодичність проведення заходів внутрішнього фінансового контролю.

5. Права, обов’язки і відповідальність посадових осіб, які приймають участь у здійсненні внутрішнього фінансового контролю підприємства.

6. Оформлення результатів заходів внутрішнього фінансового контролю.

Процедура розробки “Положення про внутрішній фінансовий контроль” включає:

– відпрацювання основ взаємовідносин учасників бізнес-процесів (визначення кола працівників, які беруть участь у формуванні, контролі та аналізі первинних даних у стандартній ситуації і при виникненні відхилень; визначення прав та обов’язків учасників контролю);

– забезпечення юридичної повноцінності результатів внутрішнього фінансового контролю (встановлення відповідальності за достовірність даних; встановлення зв’язків результатів контролю і аналізу з оцінкою результатів діяльності та стимулюванням працівників – заохочення та покарання);

– розробку системи первинних документів, засобів і способів реєстрації, контролю та аналізу певного кола первинних документів чи носіїв інформації для кожної

господарської операції як для стандартної ситуації, так і у випадку виникнення відхилень; визначення способу заповнення, корегування і оцінки даних первинного носія інформації; встановлення контрольованих параметрів об'єкта контролю; розробка системи методів і способів первинного контролю, обліку та аналізу даних у стандартних і спірних господарських ситуаціях;

– розробку організаційних основ внутрішнього контролю, обліку та аналізу (встановлення порядку взаємовідносин працівників із приводу контролю, обліку та аналізу; встановлення загального керівництва організацією контролю; розробка системи документообігу від початку формування кожного первинного документа до здачі його в архів; обґрунтування та вибір методів контролю по кожній господарській операції).

Основною вимогою при побудові системи внутрішнього фінансового контролю на підприємстві є те, що витрати на здійснення заходів внутрішнього фінансового контролю не повинні перевищувати економічний результат отриманий в їх ході. Загалом заходи внутрішнього фінансового контролю розробляються для запобігання порушень, проте внутрішній фінансовий контроль направлений як на виявлення помилок по необережності чи неправильного розуміння інструктивних матеріалів, так і на виявлення порушень у результаті зловживань керівництва.

Активному впровадженню “Положення про внутрішній фінансовий контроль” на підприємстві допоможуть не лише кваліфікація контролюючих кадрів, а й їх безпосередня зацікавленість. Оскільки проблема організації ефективного внутрішнього контролю пов'язана передусім із тим, що у суб'єктів внутрішнього фінансового контролю відсутня зацікавленість у результатах їх контрольної діяльності.

При проведенні внутрішнього фінансового контролю неможливо використовувати окрему взятую групу методів контролю чи метод. Залежно від специфіки діяльності та розміру підприємства у “Положенні про внутрішній фінансовий контроль” може надаватись перевага тим чи іншим методам здійснення контролю. Способи і прийоми, які використовують при здійсненні внутрішнього фінансового контролю можемо об'єднати в групи методів, зокрема: методи документального контролю полягають у вивченні та перевірці документів, які підтверджують фінансово-господарську діяльність підприємства; методи фактичного контролю використовують для перевірки фактичної наявності матеріальних цінностей підприємства; розрахунково-аналітичні методи використовують при аналізі причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів, планових і фактичних даних; інформативні методи полягають в отриманні додаткової інформації для досягнення цілей перевірки.

Враховуючи позитивні та негативні аспекти діючої системи внутрішнього фінансового контролю на підприємствах України, необхідно зауважити, що система внутрішнього фінансового контролю забезпечує реалізацію функції управління підприємством, виявлення “вузьких місць” у діяльності та ефективне використання ресурсів контрольованих підприємством. Тобто в її функціонуванні передусім зацікавлені власники підприємств та топ-менеджмент. Водночас система внутрішнього фінансового контролю, яка ефективно функціонує, сприяє збільшенню прибутковості підприємства, а отже, і збільшенню поступлень у бюджети різних рівнів. Тобто правильно організована система внутрішнього контролю підприємства опосередковано робить свій вклад у добробут всієї країни та ріст її економіки.

Висновки

Контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства необхідно починати з оцінки системи внутрішнього фінансового контролю. Розробка та втілення “Положення про внутрішній фінансовий контроль” допоможе удосконалити систему фінансового контролю на підприємстві та максимально використовувати контрольовані підприємством ресурси. Внутрішній фінансовий контроль на підприємстві має на меті досягнення “системного ефекту” шляхом об’єднання фінансового, матеріального, інформаційного та людського капіталу підприємства і здійснюється уповноваженими особами і структурними підрозділами компанії. Тобто відбувається зростання ефективності діяльності підприємства за рахунок поєднання, інтеграції окремих елементів процесу управління в єдину загальногосподарську систему управління.

Література

1. Елецких С. Я. Структура механизма управления финансово устойчивым развитием предприятия / С. Я. Елецких // Экономика и управление [Текст]. — 2012. — С. 15—22.
2. Struggling to incorporate the COSO recommendations into your audit process? [Electronic resource]. — Access mode : http://www.coso.org/audit_shop.htm.
3. Дж. К. Ван Хорн. Основы управления финансами [Текст] / Дж. К. Ван Хорн. — М. : Финансы и статистика, 2003. — 800 с.
4. Мазур І. І. Управління проектами [Текст] / І. І. Мазур, В. Д. Шапіро, Н. Г. Ольдерогге. — М. : Омега, 2004. — 665 с.
5. Лапіцька С. Ю. Фінансовий контроль як складова управлінського процесу [Текст] : монографія / С. Ю. Лапіцька. — Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003. — 104 с.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

I. Hulay

NORMATIVE SUPPORT OF ORGANIZATION OF INTERNAL FINANCIAL CONTROL SYSTEM AT THE ENTERPRISE

The organization, methods, forms and techniques of control at the enterprise are considered. The necessity of financial control system improving as a means of efficient use of the enterprise resources is shown. The use of “Regulation about internal financial control” is offered as an option for improving the efficiency of financial control system.

Key words: enterprise, internal financial control, system of financial control.